

csak ezt éljem túl, a délutánt
útszéli bádognakrisztusról a
föld felé hull, megáll féluton
másodperctörödék, a rozsdá

csak ezt éljem túl, a szürkületet
pattogzik a napikon ezüstje
az ékágégépen a szünetjelek
vízszintes vonallá sűrűsödnek

csak ezt éljem túl, a derengést
a belémhatoló homályban
a házat, az ólat verem szét
csak mezítláb nevem találjam

csak ezt éljem túl, a napot
moha issza föl taknyomat
mohón, varjúcska száll vakon
ágreccsente az alkonyat

ALFRED EDWARD HOUSMAN

Arra, hogy egy tudós jó verseket ír, vagy megfordítva: egy költő tudósként is nevet szerez magának, akad példa elég, angol nyelvterületen különösen is. A kétféle szerep jól megfér egymással. Alfred Edward Housman (1859–1936) esetében a dolog nem ilyen egyszerű. Ő az irodalom és a tudomány művelését két szigorúan elválasztandó, majd hogyanem összeegyeztethetetlen tevékenységnek tartotta, s óvatosságra intette a tudóst a „veszély”, az irodalmi hajlam esetleges jelentkezése ellen. Saját gyakorlatában e két terület szétválasztása olyan jól sikerült, hogy egyes kortársai két véletlenül azonos nevű személynek vélték a költő Housmant és Housman professzort, aki 1892-től Londonban, 1911-től Cambridge-ben a latin nyelv és irodalom egyetemi tanára volt. Ő maga bizonyára örült ennek a tévedésnek, mint

ahogy azt is igen jó néven vette tudós kollegáitól, hogy jelenlétében sohasem hozták szóba a verseit.

Némi engedményt azonban tett. Londoni professzor korában több esszé jellegetű írást olvasott fel, főleg XIX. századi angol költőkről a University College Irodalmi Társaságában, ahol „*más témákban illetékes*”, „*nagy tudású emberektől*” azt várták el, hogy élvezetesen beszéljenek olyan tárgyakról, „*amelyekről nincsenek szakszerű ismereteik, s amelyekről igazság szerint ki sem nyithatnák a szájukat*”. Ezeknek az előadásoknak a szövegét életében nem engedte megjelenni, holta után pedig, végakarátának megfelelően, e kéziratokat meg kellett volna semmisíteni. Az egyik előadás szövegével kapcsolatban egy barátja megjegyezte, hogy ha Housman rossznak tartja, már ő maga megsemmisítet-

te volna. „*Rosznak nem tartom* – mondta Housman –, *csak önmagamhoz mérténem tartom elég jónak.*”

A legnagyobb engedményt akkor tette, amikor 1933-ban megtartotta itt közölt híres-hírhedt előadását, s szövegének megjelenését nem akadályozta meg, pedig ezúttal a tudóst és a költőt olyannyira nem választotta szét önmagában, hogy a vers születésének egy bizonyos lehetőségét saját költői gyakorlatából vett példával illusztrálta. Ezt restellte is; a szövegből tiszteletpéldányt senkinek sem küldött, mert – amint egy ezért reklamáló ismerősének mondta – nem volt rá büszke, s legszívesebben elfelejtette volna, és annak örült volna, ha mások is elfelejtik.

Housman költői pályája nem szokványos pálya. Harminchét éves volt, amikor első, nem túlságosan vastag kötete, A SHROPSHIRE-I LEGÉNY (A SHROPSHIRE LAD) 1896-ban megjelent, s ezt csak huszonhat év múlva, 1922-ben követte egy még karcsúbb verseskötet, amelynek az – élő költő esetében meghökkentő, de legalábbis szokatlan – UTOLSÓ VERSEK (LAST POEMS) címet adta. Úgy érezte, sok verset már nem fog írni, s legjobbnak látta, ha a meglévőket maga rendezzi sajtó alá „*a szavak helyesírására és a központozásra*” is kiterjedő figyelemmel, a szöveghűségnek, a filológiai pontosságnak olyan igényével, mintha egy klasszikus auktor szövegét gondozná. Hagyatékából előkerült verseinek kiadása költői életművét terjedelmileg valamelyest növelte ugyan, de a költészetéről kialakult képet nem módosította, és költészettörténeti besorolását sem könnyítette meg. Housman kortársa volt Yeatsnek, Hardynak, a múlt század végi „esztéták”-nak, az 1910-es, '20-as évek „georgiánus” költőinek, az UTOLSÓ VERSEK kötete ugyanabban az évben jelent meg, mint Eliottól az ÁTOKFÖLDJE, de ő egyikükkel sem vállalt közösséget, költői mozgalmakban, csoportos fellépésekben nem vett részt, s valóban, költészte bármelyikükével összevetve sokkal

több lényeges különbséget mutat, mint itt-ott esetleg felsejlő rokonságot. Ő maga Shakespeare-t, Blake-et és Heinét vallotta a hozzá legközelebb álló költőknek, de verseire ezek sem hatottak közvetlenül.

Első olvasásra talán a mesterségbeli készség tűnik fel leginkább, az a fölényes, tévedhetetlen biztonság, amivel Housman a nyelvet és a verstechnikát kezeli; de ez nem az évek hozadéka: A SHROPSHIRE-I LEGÉNY legkorábbi darabjai e tekintetben semmivel sem állnak alatta az UTOLSÓ VERSEK-nek vagy a posztumusz költeményeknek. Housman életműve egyébként is egyneműnek hat, nincsenek fejlődéstörténeti szakaszai, fordulópontjai; a témakör, a költői hang változatlan, s ugyancsak változatlan a magas színvonal. Nemcsak egynemű ez a költészet, de egyszerű is, legalább látszólag az. Népdalok, népballadák nyelvi fordulatai, ritmusai szövik át a verseit, olyannyira, hogy az ember már-már hajlandó volna Housmant népies, népieskedő, akár népi, naiv költőnek minősíteni, csakhogy ehhez feltűnően hiányzik belőle sok minden. Hiányzik például az egészséges erotika akár finomabb, akár vaskosabb változatában, a „meghalok, ha nem szeretsz” játékos vagy agresszív zsaroló szerepjátéka, ami a népi és népies költészetben olyan gyakori; nincsenek spontán érzelmi megnyilvánulások, indulatkitörések. Nincs harsány öröm, de tragikus hang sem szólal meg benne, amit pedig indokolna a versek leggyakrabban visszatérő motívuma, a halál, s annak is sokszor olyan kevésbé megszokott, kevésbé elfogadható válfajai, mint a fiatalkori halál, a katonahalál, az öngyilkosság, a kivégzés.

Nem élményszegény költészet ez, csak nagyon visszafogott, tartózkodó; Housman rezignáltan fogad el jót, rosszat, finoman ironikus távolságtartással. Viszonya Istennel sajátosan rendezett: mint vallja, tizenhárom éves korára deista lett, huszonegy éves korára ateista, de ateizmusából sohasem csinált harcos progra-

mot. Viszonzatlan, reménytelen homo-szexuális vonzalma egy volt oxfordi diáktársa iránt verseiben nagyon áttételesen, hol férfi–nő, az ő szókincsével élve inkább legény–leány kapcsolatnak vagy a maga korában is emelt fővel vállalható jó pajtási férfibarátságnak álcázva jelenik meg. A versírásnak gyógyhatása lehetett számára, legalábbis ez gyanítható abból, amit maga mond: *„ritkán írtam verset máskor, mint amikor valami baj volt az egészségemmel, és ez az élmény kellemes volt, de általában felkavaró és kimerítő is”*. Valószínű, hogy egészségen nemcsak testi, de lelki egészséget is értett. Nem túlságosan terjedelmes költői életműve nem folyamatosan, hanem rövidebb válságos időszakokban keletkezett.

Tudósi munkásságát – éppen ellenkezőleg – a töretlen folytonosság jellemzi, pedig pályakezdése nem volt zökkenőmentes. Ígéretesen kezdte oxfordi tanulmányait, de utolsó vizsgáján megbukott, s végbizonyítványát csak később szerezte meg. 1882-től tíz éven át a Szabványügyi Hivatal tisztviselőjeként dolgozott, szakmai érdeklődésének egyáltalán nem megfelelő közegben, ez alatt az idő alatt publikált munkáival mégis olyan hírnevet szerzett a klasszika-filológiában, hogy 1892-ben ő kapta meg a londoni egyetem latin tanszékét. Indulásától kezdve a szövegkritika kérdései foglalkoztatták elsősorban; cikkeivel, Lucanus-, Juvenalis- és főleg Manilius-kiadásával ezen a területen lett elismert, szinte rettegett szaktekintély. A szövegkritikában ő a filológiai

aprómunka hibátlan pontosságát, a technikai tökéletességre való törekvést magától értetődő, de nem elégséges követelménynek tekintette; az elvek kristálytisztán logikus végiggondolását és következetes érvényesítését legalább ilyen fontosnak tartotta. S ha valaki valamiben vétett, lehetett a tudományág élő vagy holt klaszszikusa, nála irgalomra nem számíthatott. Ő mindig csak az ügyet nézte, sohasem a személyt. Elmarasztaló ítéleteinek megfogalmazásában a szellemes, kaján csipkelődéstől a gyilkos letaglózásig terjedő skálán mozgott, ugyanolyan fölényes biztonsággal, ahogy versbeli mondandói közlésére a nyelvet, a formákat használta, s ugyanígy fogalmazta meg lényegesen ritkább pozitív véleményeit. De bárhogy ítél, bármiről írt, szellemességével, stílusának műves eleganciájával igaz olvasói örömet szerzett és szerez annak is, akit maga a tárgy esetleg nem érdekel, vagy aki nem ért vele egyet. Érdemes megemlíteni, hogy például T. S. Eliot Housmanben a prózaíróat többre becsülte a költőnél.

Neve a magyar olvasóközönségnek nem lehet teljesen ismeretlen. Tótfalusi István fordításában megjelent verseiből egy válogatás 1984-ben, NÉZZEN RÁM, KINEK ÉLNI JÓ... címmel; korábban Szabó Lőrinc és Weöres Sándor is fordított tőle néhány verset. A KLASSZIKUS ANGOL KÖLTŐK című antológiában (1986) nyolc vers képviseli. Prózai írása itt jelenik meg először magyarul.

Ruttkay Kálmán